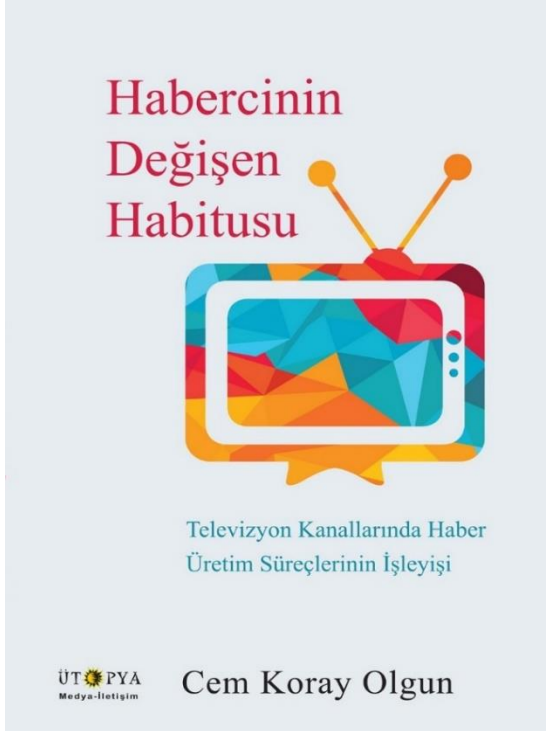

Kitap Eleştirisi

MEDYA ALANI VE HABERCİLİĞİN HABİTUSUNUN “ONTOLOJİK SUÇ ORTAKLIĞI”

Cihad Özsöz*

Olgun, C. K. (2019). *Habercinin Değişen Habitusu: Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi*. Ankara: Ütopya Yayınevi. 224 Sayfa, ISBN: 978-605-9378-60-4.

Medya ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki farklı disiplinlerde sayısız çalışmanın konusu olmuş önemli bir çalışma alanıdır. Önceleri yazılı, işitsel ve görsel iletişim araçlarıyla medya araçlarıyla eşlenen bu alan, sosyal medyanın da katılımıyla yeni alt çalışma alanlarına da kaynaklık eden çok daha zengin ve üzerinde daha fazla durulması gereken bir alana dönüştü. Bu geniş yelpaze içerisinde medyanın muhatabı konumundaki izleyici ve/veya okuyucu üzerine

* Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

ORCID ID: 0000-0003-1988-1445, cozsoz@gmail.com.

Yazının Geliş Tarihi: 08/12/2019 Yazının Kabul Tarihi: 12/12/2019

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2019. Atıf lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

yapılan bazı çalışmalar, bu kitleyi medyanın etki düzeyini ve manipülasyon gücünü göstermek için önemli bir gösterge olarak ele aldı. Elbette kendi içinde bu yaklaşımda yanlış ya da sorunlu bir durum yok. Ancak bu tip çalışmalar medya içeriğini üreten öznelere dair çalışmalarla desteklenmediği takdirde, medyanın sürekli olarak işleyişi sabit bir belirleyen olarak görülmesi hatasına düşme olasılığı artmaktadır.

Bu durumu göz önünde bulundurarak, konuyu Wacquant'ın Bourdieu'ye atıfla toplumsal yapılar ile zihinsel yapılar (yani eyleyen özneler) arasındaki karşılıklılığa dikkat çektiği noktaya getirmek istiyorum (Wacquant, 2007, s. 61). Wacquant'ın belirlemesini Olgun'un eseri özelinde ele alırsak, medya (yani yapı) ve izleyici/okuyucu (yani özne) karşılıklılığının yanı sıra medya alanındaki eyleyiciler olan habercilerin (yani öznelerin) toplumla etkileşim halindeki medya alanıyla (yani yapıyla) olan etkileşim biçimlerinin de irdelenmesi gereken bir konu olduğu gerçeğiyle yüzleşiriz. Bu değerlendirmenin konusu olan *Habercinin Değişen Habitusu: Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi* başlıklı eser tam olarak bu konuya odaklanıyor. Cem Koray Olgun'un Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 2015 yılında tamamladığı doktora çalışmasının¹ kitaplaştırılmış hali olan bu eser, temel olarak neoliberalizm ekseninde oluşan yeni kapitalist sistemi ve medyanın bu sistem içerisinde büründüğü biçimleri habercilerin *habitus*'ları üzerinden okumaya çalışıyor. Halen Adıyaman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Olgun, yine Hacettepe Üniversitesi'nde tamamladığı yüksek lisans tez çalışmasında da ideoloji ve söylem bağlamında medya alanıyla ilgili bir çalışma yapmış (Olgun, 2009). Kronolojik olarak bakıldığında, önce medya alanının yapısına dair elde ettiği bilgi birikimini doktora çalışmasında daha özel bir bağlama oturtan Olgun'un, bu sefer analizine Bourdieu'yü de dâhil ederek alanın dinamiklerini anlamak için önemli ve özgün bir çerçeve oluşturduğunu söylemek mümkün.

Olgun, eserinde neoliberalizmin bir gerekliliği olarak iktisadi akılsallık ve yönetimsellik üzerinde durarak aslında medyanın hem ekonomik ve toplumsal alanla girdiği ilişkiye hem de bu akılsallığın ve yönetimselliğin aktif eyleyeni konumundaki neoliberal özneye odaklanıyor (2019, s. 32-33). Tarihsel süreçte büyük medya kuruluşlarıyla büyük şirketleri ortak paydada buluşturan ekonomik yapının ele alınması ve büyük şirketlerin çalışanı konumundaki habercilerin konumunun Sennett'in "yeni kapitalizm" kavramı üzerinden açıklanması bize önemli bir kapı

¹ Tez başlığı: Türkiye'de Kamu ve Özel Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi. (Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aylin Görgün Baran).

açıyor. Bu alanın da tüm çalışma alanları gibi güvencesiz çalışma ve iş (veya geçim) kaygısı gibi ekonomiyle alakalı durumlarla iç içe olduğunu görmek, haber üretim süreçlerinde habercilerin pratiklerinin de ekonomiyle ilişkili durumlardan etkilenmeye ne kadar açık olduğunu gösteriyor.

Eseri özgün kılan önemli iki özellikten ilki, aslında kendisi de medya alanını dert edinmiş olan Bourdieu'nün (2019) düşünümsel antropolojik yaklaşımının medya alanına dair bir çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinde kendine yer bulmuş olması. Çalışmada Olgun'un Swartz'a atıfla dikkat çektiği (2019, s. 59) ve Bourdieu'nün "ontolojik suç ortaklığı" tanımlamasıyla (2007, s. 48) ele aldığı *alan-habitus* ilişkisi, medya alanında çalışan habercilerle yapılan derinlemesine görüşmelerle desteklenerek aktarılmış.

Diğer yandan, her sektörde olduğu gibi medya sektöründe de güvencesiz çalışma koşulları altında varlığını sürdürmeye çalışan habercilerle, üstelik de medya çalışanlarının çok yoğun eleştirilere maruz kaldığı Gezi Parkı olaylarının hemen sonrasında görüşülmüş olması, araştırmacının işini oldukça zorlaştırmış görünüyor. Özellikle sözü geçen dönemde izleyicilerin önemli bir kısmının yoğun eleştirilerine maruz kalmış olan *CNN Türk*'ün çalışmanın "maksatlı" yapıldığı gerekçesiyle görüşme taleplerine olumsuz cevap vermesi, Türkiye'de bilimsel çalışmalara yönelik güvene ve araştırmacıların karşılaştıkları güçlükler dair yeni tartışmalar yapılması gerektiğini de gösteriyor. Antrparantez, bahsedilen süreçte kamuoyunun ana akım medyayı eleştiren ya da destekleyen çok büyük kitleler halinde ikiye bölünmüş olması, Olgun'u çalışmanın bilimsel tavrını ısrarla hatırlatmakla ilgili defansif bir konuma getirmiş. Çalışmanın belki de eleştiriye açık tek yanının bu defansif tavır olduğunu söylemek mümkün, ancak yukarıda sözünü ettiğim gibi, bu konuda asıl sorumlunun yazar değil, bilimsel çalışmalara yönelik güvensizliği besleyen toplumsal durum olduğunu belirtmek gerekiyor. Dönemsel hassasiyetler nedeniyle araştırmacı üzerinde oluşan baskıya ve burada örneklendirilen zorluklara rağmen, sözü edilen kavramsal ve kuramsal çerçeve ekseninde 23 haberciyile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş. Bu görüşmelerden elde edilen veriler aracılığıyla çok kıymetli yorumlara ulaşılmış olmasını, bu eseri özgün kılan ikinci özellik olarak dile getirebilirim.

Belirtilen çerçevede habercilerle yapılan görüşmeler üzerinden kamu sektörü ve özel sektördeki özel durumlara, haber üretim sürecinde yaşanan sorunlara ve haberciliğin Türkiye'deki konumuna dair farklı kategori ve alt kategorilerde değerlendirmeler yapılmış. Bu kısımda dikkat çekici tespitlerden bazılarına değinmek

gerekiyor. Bunlardan ilki, birer haber fabrikasına dönüşen haber kanalları için haber üretmek zorunda kalan habercilerin kimi zaman süreyi doldurmak için haber değeri taşımayan gelişmeleri bile haber olarak sunma zorunluluğunu dile getirmiş olmalarıdır (Olgun, 2019, s. 82-83). Esasen bilgi aktarımına dayalı olması ve kamu yararı gütmesi beklenen haber yapma pratiğinin ezbere yapılan gündelik bir işe dönüşmüş olması, medyanın etkilerini nasıl değerlendirmemiz gerektiğiyle ilgili yeni sorular sormamızı gerekli kılıyor.

Bir diğer önemli tespit de, büyük ihtimalle Olgun'un sahaya çıkarken neyle karşılaşacağını aşağı yukarı tahmin ettiği alanlar arası ilişkilere dair. Siyasi alanın medya üzerindeki baskısı, bu baskıların ekonomik yaptırımlara dönüşmesi ve bu dönüşüm nedeniyle medya alanının özerkliğini görece yitirmesi habercilerin ifadeleriyle de doğrulanan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkıyor. Bu süreçte kanallar ve kanalların (yani şirketlerin) çalışanı pozisyonundaki haberciler, yaptırıma uğramamak için içerik üretim süreçlerinde otosansüre başvurur hale geliyor (Olgun, 2019, s. 111-112).

Medya alanının büyük şirketler aracılığıyla neoliberal ilişkiler ağında yer alan gelir araçlarından birine dönüşmesi, bu alanda üretilen içeriğin de reyting ve dolayısıyla reklam geliri getirecek şekilde örgütlenmesini beraberinde getirmektedir. Siyasetin gündemi belirliyor olması ve içeriklerin siyasi sorunlar yaşatmayacak ama ilgi çekecek özellikler göstermesi gerekliliği de bu durumla birleşince, haberciliğin itibarsızlaşması gerçeğiyle yüzleşiyoruz. Bourdieu'nün alan teorisiyle bağlantılı olarak düşünüldüğünde şunu söyleyebiliriz ki bir alandaki aktörler onlara mücadele gücü veren özerkliklerini yitirdiklerinde alandaki hâkimiyet potansiyellerini de yitirmektedirler. Bu durum medya alanını siyaset, ekonomi, medya üçgeninde diğerleri tarafından belirlenen bir konuma getirmekte, bu alanın aktörleri olan haberciler de bu özerklik yitiminden paylarına düşeni almaktadırlar. Esasen maddi ya da sembolik, belli bir alandaki kaynaklara sahip olma iddiasıyla iktidarı elde etme mücadelesinin aktörleri olan özneler (Kaya, s. 207), medya örneğinde kendilerini aşan bir iktidar mücadelesinde, *habitus*'ları kendilerini aşan bu mücadelenin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenen öznelere dönüşmektedirler (Olgun, 2019, s. 205). Bu noktada Olgun, bir kez daha güvencesiz ve sendikasız çalışma koşullarının haber üretim süreçlerindeki özerkliği doğrudan ve olumsuz etkileyen önemli gerçeklikler olduğunu hatırlatıyor (2019, s. 206).

Medya ve toplum çalışmaları özelinde değerlendirdiğim eserin bir başka çalışma alanına yaptığı önemli bir katkı da özerklik yitimi ve mesleğin itibarsızlaşması noktalarında ortaya çıkıyor. Mesleğini açıklamaktan çekindiğini belirten bir katılımcının, soranlara kamu sektöründe gece bekçisi olduğunu belirttiği alıntıda bu konu daha da netleşiyor (Olgun, 2019, s. 153). Belli bir alanda eğitim almış, deneyim kazanmış, bu alanda üretim yapma, kamu yararına çalışma gibi ideallerle alana girmiş eyleyicilerin kendilerini sıkışmış hissettikleri bu nokta çok önemli. Aslında tüm meslek gruplarına genelleştirebileceğimiz bu durum, güncel politik ve ekonomik ilişkilerden doğan ihtiyaçların giderilmesi için nelerden vazgeçmek zorunda kaldığımızı dair düşünmemiz gerektiğini bize hatırlatıyor. Bu anlamda Olgun'un mesleklere dair çalışmaları da içeren çalışma sosyolojisi alanına da önemli bir katkı sunduğunu söylemek mümkün. Mesleklerin toplumsal ve kurumsal yapılarla girdiği ilişkide büründüğü biçimler ve yaşadığı dönüşümler bu çalışma özelinde medya çalışanları açısından dikkatlice belirlenmiştir.

Yukarıda ana hatlarını aktarmaya çalıştığım eserin iletişim sosyolojisi literatürü için özgün bir değeri var. Diğer yandan Bourdieu'nün kavramsal çerçevesinin farklı alanlarda kullanımıyla ilgili okunmaya değer bir örnek sunduğunu, yöntem ve kuram birlikteliği özelinde de özgün bir çalışma olduğunu belirtmem gerekiyor.

Kaynaklar

- Bourdieu, P. (2007) Viva La Crise!: Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin. Güney Çeğin vd. (Der.), içinde, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 33-49). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2019) *Televizyon Üzerine*. (Alper Bakım, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kaya, A. (2007). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. Güney Çeğin vd. (Der.), içinde, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 397-419). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Olgun, C. K. (2009) Ana Haber Bültenlerinde İdeoloji ve Söylem: NTV/Show TV Karşılaştırması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Olgun, C. K. (2019). *Habercinin Değişen Habitusu: Televizyon Kanallarında Haber Üretim Süreçlerinin İşleyişi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Wacquant, L. (2007) Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. Güney Çeğin vd. (Der.), içinde, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 53-76). İstanbul: İletişim Yayınları